

УДК 351.862.4

В. П. Садковий,
кандидат психологічних наук, професор, ректор
Національний університет цивільного захисту України

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В НАПРЯМІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

V. Sadkovy,
candidate of psychological sciences, professor, chancellor National University of Civil Defence of Ukraine

MECHANISMS FORMATION OF NATIONAL EDUCATION POLICY TOWARDS THE INTRODUCTION OF EUROPEAN EDUCATIONAL STANDARDS

У статті висвітлено результати досліджень процесів реформування вищої освіти в напрямі впровадження європейських освітніх стандартів. Вдосконалення та модернізація навчального процесу в українських вищих навчальних закладах та заходи, які проводяться в вузах щодо вдосконалення якості вищої освіти. Розглянуто державні стратегічні напрями, які регулюють формування загальних принципів організації навчального процесу в вищих навчальних закладах Державної служби надзвичайних ситуацій України.

The article highlights the results of investigation of reforming higher education towards the introduction of European educational standards. Improving and upgrading the educational process in Ukrainian higher educational institutions, and events that are held in high schools for improving the quality of higher education. Considered national strategic directions that govern the formation of the general principles of the educational process in higher education in the State Service for Emergency Situations of Ukraine.

Ключові слова: вища освіта, реформа освіти, стандарти вищої освіти, вищі навчальні заклади.

Key words: higher education, reform of education, standards of higher education, higher educational establishments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Удосконалення відомчої освіти в системі ДСНС України — нагальна вимога сьогодення, зумовлена завданнями реформування системи кадрів цивільного захисту України з метою підвищення ефективності діяльності щодо запобігання надзвичайних ситуацій. Враховуючи загальну тенденцію прагнення молоді до здобуття вищої освіти, а також соціальні аспекти підвищення соціального професійного статусу, особливо актуальною є інтеграція вищої професійної освіти до загально прийнятих європейських стандартів. На основі саме такого підходу вузи зможуть сформувати власну стратегію розвитку з урахуванням потреб споживачів ринку освітніх послуг і ринку праці. Вищі навчальні заклади (як загальні, так і відомчі) повинні знати потреби абітурієнтів, держави, роботодавців і відповідно до цього шукати власну нішу на ринку праці, не тільки для фахівців, які готуються за державним замовленням, а й для студентів, що навчаються на контрактній основі. Їхнє працевлаштування повинно стати одним з пріоритетів і показників ВНЗ.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

На важливості ґрунтовного дослідження проблеми забезпечення якості освіти, завдяки удосконаленню освітніх стандартів у державному управлінні, наголошується у працях сучасних науковців [1, 2, 3, 4, 5], в яких аналізуються нормативно-правові акти, що направлені на поліпшення підготовки фахівців, та покращення системи державної акредитації вузів.

Невирішені раніше частини загальної проблеми викладено результати досліджень формування нових освітніх

стандартів, науково-теоретичного обґрунтування та практичного впровадження рекомендацій, пропозицій і розробок щодо створення в Україні сучасної системи державного управління якістю вищої освіти.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розгляд та науковий аналіз процесів реформування вищої освіти в напрямі впровадження європейських освітніх стандартів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За європейською шкалою оцінки роботи вузів можна виділити декілька варіантів встановлення критеріїв оцінки престижу вузів. В усіх широко визнаних міжнародних системах акредитації — AACSB, EQUIS, SEEMAN — цілі встановлюються професійними співтовариствами за поточними і перспективними потребами бізнесу. Лише попередньо національною системою проводиться акредитація окремих програм. Оцінка якості роботи вузів відбувається за допомогою комбінації практичних і академічних показників. До найбільш вагомих із них належать [3]:

- зростання матеріального статку (зарплати) випускників;
- кар'єрне зростання;
- зростання компаній, у яких працюють випускники;
- рівень попиту бізнесу на випускників;
- глобалізація діяльності і міжнародне визнання навчальних програм;
- академічна кваліфікованість (наукові ступені) і активність викладачів (дослідження, публікації);
- відповідність навчальних планів і програм мінливій практиці і вимогам сучасного бізнесу.

Однак треба пом'ятати, що одним із загальноприйнятих у світовій практиці "інструментів" забезпечення якісної освіти, основною формою державно-суспільного контролю за діяльністю освітніх установ є також і атестація ВНЗ.

Метою та змістом атестації ВНЗ є встановлення відповідності змісту, рівня та якості навчання і виховання студентів, підготовки випускників освітніх установ (незалежно від форм отримання освіти) вимогам державних освітніх стандартів [1, с. 23].

Умовою атестації освітньої установи, що видає документ про освіту, є позитивні результати підсумкової атестації не менш ніж половини його випускників протягом трьох послідовних років, попередніх атестації. При атестації освітньої установи встановлюються:

- відповідність змісту, рівня та якості підготовки випускників ВНЗ вимогам державних освітніх стандартів на основі позитивних результатів (виконання тестових завдань, контрольних, кваліфікаційних і дипломних робіт) підсумкової атестації;

- відповідність навчальних планів і навчальних програм, якості підготовки випускників вимогам державних освітніх стандартів;

- відповідність педагогічних, інженерно-педагогічних і керівних кадрів ВНЗ встановленому рівню кваліфікації.

Атестація ВНЗ є управлінським механізмом стимулювання професіоналізму викладача внаслідок того, що освітнє середовище впливає певним чином на особистість викладача. Освітнє середовище, вузівська аудиторія, педагогічний колектив, навчальна група — особливі, що ніколи не залишаються незмінним середовищем. Воно унікальне своїми зв'язками та взаємодіями (сукупність інформаційного, пізнавального, психологічного та ін.). Значна частина цих взаємодій має, як правило, цілеспрямований характер. При цьому відбувається передача знань, позитивних умінь і навичок, формування етичних та інших якостей особистості, розвиток її творчих здібностей. Але й саме освітнє середовище діє на людину. Ефективність взаємодії освітнього середовища і викладача залежить від інтелектуального й культурного досвіду, накопиченого її учасниками, пізнавальних та інших засобів, що є в їх розпорядженні. Атестація, як показують дослідження, збагачує досвід взаємодії педагогів в умовах "презентації" та оцінювання педагогічних досягнень (як власних, так і колег) та досягнень своїх вихованців [3, с. 87].

Сказане обумовило відбір критеріїв оцінки діяльності вищих навчальних закладів, які в процесі експериментальної роботи були об'єктом узгодження позицій, очікувань та інтересів усіх учасників атестаційного процесу. Як основні критерії, були сформульовані такі:

- відповідність результатів освіти прийнятим освітнім стандартам;

- умова виконання освітніх програм (з урахуванням специфіки типу ВНЗ, змісту освітніх стандартів, що відображають цю специфіку);

- використання можливостей академії в соціалізації особистості;

- дотримання прав особистості тих, що навчаються, прав батьків у сфері освітньої діяльності, дотримання прав командування і професорсько-викладацького складу інституту;

- характер інноваційної діяльності педагогічного колективу інституту;

- якість освіти студентів.

Охарактеризуємо стисло деякі критерії, які в певній мірі відображають результати інноваційної діяльності в ВНЗ і є своєрідною ілюстрацією рівня професіоналізму її викладачів. Таким чином, атестація ВНЗ, педагогів і студентів повинна розглядатися в соціальному контексті, оскільки акумулює в собі свободу у виборі викладачем і тих, що навчаються, гідних цілей і відповідальність особистості перед су-

спільством, що стало на шлях демократичних перетворень. Цілі й особистісні диспозиції витікають із потреб людини реалізувати себе, добитися поваги навколишніх, бути причетним до значних подій життєдіяльності первинного колективу, суспільства. До цих критеріїв ми відносимо, такі головні напрями в роботі ВНЗ:

1. Дотримання прав особистості студентів. Показники даного критерію визначаються, передусім, відповідно до основних нормативних документів (Законом України "Про освіту").

2. Інноваційна діяльність професорсько-викладацького складу ВНЗ, яка визначається за такими показниками: поновлення змісту освіти (знання поновленого базисного й додаткового компонентів, програми навчання і виховання); переважання індивідуальних і групових форм організації пізнавальної діяльності над "валовими"; поєднання самоаналізу, самоконтролю з самооцінкою партнерів зі спільної праці; поновлення методів і форм роботи в системі освіти (традиційні, традиційні 4- новітні технології, модульні, інноваційні, дистанційні, пошукові моделі навчання, модульна й циклоблочна система організації навчального процесу). Дослідження інноваційної діяльності ряду ВНЗ дозволило нам показати варіативність системи освіти

В Європі відбувається гармонізація існуючих міжнародних (національних) акредитаційних систем, наприклад — договір про співпрацю між EFMD та AACSB (червень 2002 року). У той же час в Україні існує серйозна розбіжність між негнучкістю професійних кваліфікацій, які встановлює держава, і потребами окремих осіб, галузей і економіки країни в цілому. За результатами проведених національних конференцій з розвитку освіти в Україні вузівська громадськість прийняла як стратегічну мету рух у напрямі міжнародної акредитації навчальних програм і вузів.

В Україні поступово створюються умови дія переходу на модель управління освітнім процесом з обмеженням державним контролем — впроваджуються державні стандарти освіти, затверджено всі складові галузевих стандартів освіти, встановлено норми і організації навчального процесу тощо.

Однак необхідність суттєвих змін змісту навчання у вищому закладі освіти зумовлюється низкою чинників. Передусім тим, що навчальні програми, як будь-який шаблон, — консервативні за своєю суттю і час від часу потребують коригування, а то й радикальних змін у зв'язку з науковими відкриттями, розвитком теорії і практики, політичними, соціально-економічними та іншими суспільними перетвореннями. Накопичення фактів, поява нових галузей знань, виявлення нових закономірностей — усе це потребує врахування, осмислення і використання в навчальному процесі. Періодично нове знання радикально впливає на загальну теорію або ж докорінно змінює наші уявлення про процеси та явища. Накопичення попередньої інформації за своїми масштабами є революційним і потребує певного узагальнення в навчальному процесі з суттєвими змінами в самій подачі інформації. Водночас фактологічна інформація зберігає значною мірою значення як предметно-об'єктний світ. Вона необхідна не лише для розуміння теорії, а й сама по собі. Звідси виникає проблема інформаційного забезпечення і труднощів у забезпеченні якості навчання без втрати знання. Йдеться про посилення ролі теорії та методології науки в навчанні, фундаментальність знання. Інша річ — як це зробити на практиці, зберігти необхідний рівень фактичного знання в умовах цейтноту. При цьому ускладнюється розв'язання проблем мотивації опанування теорією та методологією в навчанні. Звісно, стимуляція навчання має поєднувати оцінювання успіхів у поточному навчанні та усвідомлення студентом зв'язку теорії зі своїм майбутнім, з практикою. Необхідність забезпечення останнього різко підвищує вимоги до рівня викладання дисциплін у навчальному закладі.

Суперечності між новим знанням і нормативним у навчальному процесі посилюються з часом, оскільки на пев-

ний консерватизм нормативу і самого способу викладання накладаються особливості сучасного моменту, тобто інформація, яка змінює уявлення про світ. З іншого боку, за такої ситуації ускладнюється процес змін у навчальному процесі, оскільки, порівняно з політичними та економічними подіями навчання опиняється на периферії громадського життя. На пострадянському просторі впродовж останнього десятиріччя не відбувалося нормальної еволюції змісту навчання через послаблення соціального контролю з боку держави та громадськості, відсутність стимулів до змін у навчальному процесі, ідеологічний хаос і невизначеність, нарешті, через необхідність мати більше часу для осмислення подій, ніж ми його маємо [5].

Слід також урахувати, що невідповідність між знанням, яке існує у світі (а також методами його здобування), і консервативним нормативним матеріалом спричинена ще й тим, що не все для нас із світового досвіду донедавна було доступним, не кажучи вже про відсутність можливостей для пересічного викладача і науковця реально, на місці ознайомитися зі станом речей.

Перспективи формування єдиної європейської спільноти та реальність загальноосвітньої глобалізації зумовлюють потребу виходу за межі внутрішньодержавної (зокрема економічної та культурної) особистості. Відтак перед системою освіти й виховання в Україні стоїть завдання забезпечити умови, за яких кожна молода людина на базі отриманої нею ґрунтовної освіти та прийнятої системи цінностей могла б формувати себе як етнокультурно свідому особистість (адже глобалізація та єдиний європейський простір аж ніяк не передбачають асиміляції), що сприяло б віднаходженню свого місця в інтегрованому суспільстві. Під керівництвом МОНУ було проведено в листопаді 2011 р. Національну конференцію з розвитку освіти та менеджмент-освіти в Україні, на засіданні якої йшлося про необхідність створення незалежної громадської акредитації вузів та програм післядипломної освіти. Для реалізації зазначеної мети за сприяння Консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні (CEUME) було створено Асоціацію розвитку менеджменту і бізнес-освіти в Україні.

Асоціація поставила перед собою такі основні завдання:

- створення національної моделі якості освіти на основі нормативно-правової бази в Україні, використовуючи підходи і критерії систем акредитації європейських і американських асоціацій (EFMD, EQUIS, AACSB, SEEMAN, IQA);
  - обґрунтування якісних і кількісних показників оцінки рівня освітніх послуг для різних програм підготовки, перепідготовки, MBA;
  - сприяння впровадженню у діяльність навчальних закладів галузевого стандарту освіти "Засоби діагностики якості вищої освіти";
  - організація підготовки експертів для проведення процедур експертної оцінки вузу;
  - створення у складі Асоціації незалежної (громадської) агенції акредитації.
- На думку керівництва Асоціації, головними перешкодами на шляху реформування українських вузів є:
- недосконалість нормативно-правової бази управління якістю освіти;
  - необґрунтованість кількісних і якісних показників оцінки діяльності вузів;
  - застаріла система діагностики якості знань, відсутність у більшості випадків зворотного зв'язку з випускниками, моніторингу їхніх кар'єр у відповідності з отриманою у вузі спеціальністю;
  - низький рівень ресурсного забезпечення навчально-процесу;
  - слабкий вплив роботодавців на зміст професійно-освітніх програм;

- відсутність у більшості навчальних закладів системи управління якістю освітнього процесу;
- відсутність національної системи підготовки викладачів високого рівня для системи бізнес-освіти;
- слабкий зв'язок переважного числа вузів України з бізнес-організаціями;
- ресурсні обмеження вузів;
- відсутність практики системних досліджень проблем українського бізнесу;
- невідповідність переважної більшості вузів України вимогам інтернаціоналізації навчального процесу, прийнятим у міжнародній практиці акредитації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, вищим навчальним закладам з метою підвищення якості освітніх послуг на основі кращого українського та міжнародного досвіду необхідно впровадити систему самооцінки, розробити програму управління якістю освіти; запровадити систему внутрішнього аудиту якості освіти; впровадити в діяльність навчального процесу галузевий стандарт "Засоби діагностики якості вищої освіти". Отже, керівництву вузів вкрай важливо розробити заходи щодо узгодження бачення цілей та поточної діяльності навчальних закладів.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Необхідність запровадити програми з бізнесовими структурами, розробити спільні — як вітчизняні, так і міжнародні проекти програм, навчальних планів, видавничі плани і дослідження очевидна. Однак і керівництво вузів повинно подбати про розвиток викладацького складу та його забезпечення відповідно до вимог нової громадської акредитації; забезпечити участь викладачів у діяльності Асоціації в Україні (експерти, особи, які приймають рішення); удосконалити процеси керівництва на основі критеріїв якості.

Література:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. — К.: Знання України, 2005. — 804 с.
2. Андрущенко В.П. Політика і практика реалізації безперервної освіти в Україні / В.П. Андрущенко // Нові технології навчання: наук.-метод. зб.; ред. кол.: В.О. Зайчук (голов. ред.), О.Я. Савченко, М.Ф. Дмитриченко та ін. — К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 2003 (спец. випуск). — С. 13—16.
3. Бондар В. Технологізація підготовки фахівців в умовах запровадження державних стандартів освіти / В. Бондар // Освіта і упр. — 2005. — Т. 8. — № 2. — С. 86—90.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / [І.А. Зязюн, С.У. Гончаренко, Н.Г. Ничкало та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. — К.: Віпол, 2000. — 636 с.
5. Корсак К. Стратегія Європи — якість освіти / К. Корсак, Л. Антонюк // Науковий світ. — 2003. — № 6. — С. 6—8.

References:

1. Andruschenko, V.P. (2005), Rozdumy pro osvitu: statii, narysy, interv'y, Znannya Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
  2. Andruschenko, V.P. (2003), Polityka i praktyka realizacii bezpererвної osvity v Ukraini, / Novi tehnologii navchannya, pp. 13—16.
  3. Bondar, V. (2005), Tehnologizaciya pidgotovky fahivciv v umovah zaprovadzhennya derjavnykh standartiv osvity, Osvita i upravlinnya, T. 8, vol. 2, pp. 86—90.
  4. Zyazyun, I.A. Goncharenko, S.U., Nychkalo, N.G. and others (2000), Neperervna profesiina osvita: problema, poshuky, perspektyvy, Vipol, Kyiv, Ukraine, p. 636.
  5. Korsak, K. (2003), Strategiya Evropy — yakist' osvity, Naukovii svit, vol. 6, pp. 6—8.
- Стаття надійшла до редакції 26.05.2014 р.*